

Memo

Kemal Bilbaşar

5. BASKI

♥ can
modern

KEMAL BİLBAŞAR

MEMO

Can Modern

Memo, Kemal Bilbaşar

© 2003, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2003

5. basım: Ekim 2021, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Dizi editörü: Emrah Serdan

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-3692-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750736926

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

KEMAL BİLBAŞAR

MEMO

ROMAN

♥can

Kemal Bilbaşar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Cemo, 2002

Başka Olur Ağaların Düğünü, 2003

Denizin Çağırışı, 2003

Ay Tutulduğu Gece, 2015

Bedoş, 2015

Cevizli Bahçe, 2015

Irgatların Öfkesi, 2015

Kölelik Dönemeci, 2015

Yeşil Gölge, 2015

Zühre Ninem, 2015

KEMAL BİLBAŞAR, 1910'da Çanakkale'de doğdu. Ortaöğrenimini 1929'da Edirne Öğretmen Okulu'nda tamamladı, iki yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü'nden 1935'te mezun oldu. Nazilli ve İzmir Karakaş ortaokullarında öğretmenlik yapan Bilbaşar, 1961'de emekliye ayrıldı; bir süre siyasetle uğraştıktan sonra 1966'da İstanbul'a yerleşti. İlk öykülerini, İzmir'de Cahit Tanyol ve İlhan İleri'yle birlikte çıkardıkları *Aramak* dergisinde yayımladı (1939). Bilbaşar, 1945-1952 yılları arasındaki dönem hariç, sürekli öykü yayımladı, radyo oyunları yazdı, pek çok gazete ve dergide öykü, roman ve makaleleri yayımlandı. Tiyatro, senaryo ve ders kitapları da yazan Bilbaşar, 1961'den sonra roman türüne ağırlık verdi. Bilbaşar, 1939'da "Budakoğlu" öyküsüyle Ankara Halkevi Öykü Yarışması'nı, *Cemo* adlı romanıyla 1967 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü, *Yeşil Gölge* romanıyla da 1970 May Roman Ödülü'nü kazanmıştır. 21 Ocak 1983 tarihinde aramızdan ayrıldı.

I. BÖLÜM

Şıh Kızı Senem Anlatıyor

I

Ben Monzur Gözesi'nin dikensiz gülü, Ke... uşağı şışının biricik dölüyüm. Senem derler adıma. Tujik Baba toprağından karılmış çamurum. Ak süte benzeyen Monzur suyuyla yunulmuş tenim. Gözümün elifinde gün ışığı yanar, kara saçlarımdan gök ışıltıları dökülür. Bu sebeple kalem kaşlı, gül nakışlı güzelliğim dillerde gezer, kara gözlerimin elifi fermanlar bozardı. Kara saçlarımdan her teli bir yiğidin bileğini bağlar, kirpiklerimin her oku bir aşığın yüreğini dağlardı. Seyitler uğruma kekosun¹ satar, şışlar, ağalar kapımızda kulluğa can atardı. Dersim yaylasından Dicle düzüne söylenirdi türküm.

Öyleyken bir çancı ustasına yanmış, kül olmuşum. Canım helal, gözüm helal Memo'ya. Ben ki şış babo-
mun ömür boyu beklediği onca ağacın bir tek meyvası-
yam, ben kimi bin şış kızı feda yoluna.

Babam Abdo, Koresanlıların ulusu, Ke... uşağının namdar şışı idi. Sürüsü celebi sayıya gelmez, yatağının², toprağının sonu nere, bilinmezdi. Marabası, tüfekçisi oba basar, kervan soyar; ak sakallı seyitleri adak derler, cer toplar, getirir ayağına yığarlardı. Mal desen mal, pul de-

1. Keko: Ocak, adak sunulan yer.

2. Otlak, yaylak.

sen pul, koca aşiret halkı kapısında kul... Bir var ki, rızıkına onca cömert davranan Tanrı, zürriyetinden nasip göstermemiş; nikâhladığı üç şih kızının birinden de bir döl ihsan etmemiş. İlk karısı urçanlık¹ belasına yediği dayağa katlanamamış, kendisini asmış. İkinci karısı döllemezliliğin utancına ortalıktan kaybolmuş. Ecdat beşiğini boş koyan üçüncü karısını şih babam ayağı altında ezmiş... Dördüncüye anam almış A. Aşireti'nden, Seyit Raşo'nun bacısı kızını, lakin Seyit Raşo, kızı satanda demiş ki:

“Bak Şih Abdo... Döl uğruna üç şih kızını harcadığını bilirik. Anası ikiz dölleyen bir kız veririm sana. Bu kancık urçan çıktı, der de yavruya ziyanlık getirirsen pişman ederim seni. Meyvasız bir ağaç kütüğüne kurban vermezim A. ceyranını. Bunu hatırdan heç çıkarmayasın.”

Bu sebebe anam on yıl Ke... uşağı şihlik postuna oturacak bir döl dünyaya getirmemişse de, olmadık hakaret görmemiş şih babamdan. Ne var ki döl için başvurmamak çare komamışlar. Ne Zeve köyünün muskası, yağı; ne yüce dağ başlarındaki ziyaretlerin kutsal toprağı fayda vermiş; ne geceleri yıldız aya yakarmaları, ne gündüzleri ecdat ruhunu imdada çağırmaları yaralarına merhem olmuş.

Günlerden bir gün babam, Dersim'in damı sayılan yere, Tujik Baba ziyaretine çıkmış; Sultan Hızır'a adak verip yakarmaya. Hani gökyüzüne yakın çıkar ki, sesini rahat duyura.

Ziyarete el kavuşturmuş...

“Altmışıma varmış kocalamışım, dalım kurur, köküm çürür. Niyazımı duy, imdadıma yetiş hey sultan atamız, Hızır Babomuz,” diye yaş dökende anam evde yalnızmış. Közleme pişirmiş, yorgunluk dinlendirmeye sedirde uzanmış.

1. Kısır.

Anam der ki:

“Uyur muydum, uyanık mıydım, bilmezim. Bir yel esintisiyle konağımızın örtülü kapısı ardına dek açılmıştır. Başı tavana değen, gözlerinden heybet saçılan, kara sakalı göbeğinde, kara keşkülü elinde bir seyit peydahlanmıştır. Dersim’de o güne değin sıfatını görmediğim bir seyit...”

Anam, seyide buyur edip önüne sıcak közlemeleri, yağı ayrıntı sürer. Karnını bir güzel doyuran seyit, sakalını bıyığını yeniyile silip doğrulanda, ikramdan ziyadesiyle hoşnutluk getirip anamın sırtını okşar, duaya durur:

“Tanrı heç keremini esirgemeye sizden. Kısır koyunlarınızın kuzulaya, urçan marabanız ikiz döllene, meyvasız ağacınız meyvaya donana.”

Seyidin sesi derinden gelirmiş. “Bir ses ki,” der anam, “sanırsın şikeftandan¹ yankılanır. Bir ses ki yüreğine ferahlık verir, burnuna amber kokuları getirir.”

Anam, Hızır’ı görmüş biri gibi niyaza durup, “N’ola duanı bu kanayaklıdan² da esirgeme. Bir nefes eyle ki bahtım açıla, üzerime döl bereketi saçıla...” diyende, seyit, anamı sedire yatırıp cılbak karnına taşle efsun okumuş, sıvazlamış, sonra kaldırmış.

“Gece, ay ışığında Monzur Gözesi’nde çimeceksin ve de bismillah, çekip Tujik Baba’ya sesleneceksin! ‘Ya Tujik, ya Hızır! On İki İmam hatırına imdadını benden esirgeme!’ diye niyaz edeceksin,” demiş, keşkülünden bir elma çıkarıp vermiş:

“Bunu yatmadan erinle bölüşeceksin. Hızır niyazını kabul eder de, döllenirsen, sancın tutanda, kar demeyip kış demeyip, yavrunu gidip Monzur Gözesi’nde doğura-

1. Mağaralar topluluğu, mağaralık.

2. Kadın anlamına. Saçı uzun gibi.

caksın. Kız ise buzu kırıp yavrunu Monzur'un sütünde yuyacaksın. Oğlansa, kundağa sarıp şikeftana varacaksın! 'Ali, Hızır, Monzur!.. Bu yavru sizin!..' diye bağışlayıp döneceksin. Bu öğüdümü de zinhar bir kula duyurmaya-caksın!" diye tembih geçmiş, yidiklerine helallik dileyip çıkmış gitmiş.

Şih babam ziyaretten dönende kapıyı açık, anamı sedirde uyur bulmuş. Üstünü örtmüş. Ertesi sabaha dek uyanmamış anam.

2

Düşünü sır saklar gibi saklamış anam herkeslerden, lakin kara sakallı seyidin öğüdünü de bir bir yerine getirmiş. Tanrı'nın hikmetine bak ki, çok geçmeden anam mayalandığını, dölleneceğini fark etmiş. Bir var ki babama hemen müjdelemeye cesaret bulamamış. Beklemiş ki iyice emin ola...

Yavaştan yavaştan, karnı dolup şişende, müjde fırsatını kollamaya başlamış anam. O günlerde Diyarıbekir'den bir savahçı¹ şih, adamlarıyla yatak kiralamaya gelmiş obamıza; ziyafet sofrasında pazarlığa oturmuşlar. Anam hizmetlerine dolanırmış ortalıkta. Diyarıbekirli şih, tamahkârlık eder, "Kışın sizin sürünüz, celebimiz bizim düze iner, döllendir. Yazın bizim mallarımız yaylağınıza çıkar, yayılır. Üste hayvan başına bir mecidiye ne parası istersiz? Everecek oğlun mu var ki, tamahkârlık edersin de, oğullarımın birikmiş başlık parasına göz dikersin," der, dikilir,

1. Otlak kiralayıp sürü besleyen.

şih babomun yarasına neşter sokarmış. Oysa gelenek böyle. Yaylaya çıkan düzün hayvanlarını haramilerden koruma hakkına alınır bu para.

Babam tamahkârlık ne bilmez, konuğuna canını verir, gani yürekli bir şih. Kem söz söyleyip misafirini küçük düşürmek istemez; sakalını sıvazlar, durmaz, ya sabır çekermiş. En sonu latifeye boğmuş, “Haklısın bre herif! Malım, pulum kalacak oğlum mu var, satılacak kızım mı var? Ha, bir meciddiyeyi de verme, n’ola... Soframızın keyfini kaçırmayak...” demiş. İşte o zaman anam, “Yok ağam, yok şihim yok,” diye araya girmiş, “aşiretin hakkında bağışta bulunmana ben razı gelmezim!” demiş.

Babam, hiç umulmadık bir cüret saymış anamın söze karışmasını. Doğurmamış bir avradın ağzını açıp şu da şu, demeye hakkı mı var obanın içinde?

Şih babam celallenmiş, “Sen konakta söz sahibi olmuş musun ki aşiretin hakkını korumaya cesaret bulursun?” diye kükreymiş.

Anam heç alınıp pısmamış, “Bir bildiğim var ki cesaret bulurum. Aşiretimin hakkı, dölümün de hakkıdır. Bağışına nece karşı çıksam yeridir,” demiş, sininin üzerindeki boş sahanı alıp yürümüş.

Şih babam o zaman ayılmış, fırlamış peşinden gitmiş. Kulağının duyduğuna bir türlü inanamazmış. Yüreği çarparak yetişmiş, anamı omuzlarından tutmuş çevirmiş. Anam utangaç gülmüş, eğmiş gözlerini yere.

“Şih kızı!” demiş babam, “Doğru musun? Beni boş yere divane etmek dilemezsin he mi?”

Anam başını sallayıp, “Tanrı nasip ederse Kegan Bayramı’nda¹ ata beşiğin dolup sallanacak...” diyende şih babam, “Yahhuuu!” diye sarığını fırlatır havaya. Anama sa-

1. Ocak ayının birinci haftası sonundaki iki gündür. İlk gün çocuklar evleri dolaşır, armağan toplarlar.

rılır, oda içinde dönderir. Sonra duvardan asılı mavzerini kapar, sıkmaya başlar; konukların ödünü koparır. Ananın, şih babomu, pazarlık sebebine üzerlerine kıskırttığını sanıp gizlenecek delik aranılır, sedirlerin altına sığırlar biçareler. Onların halini görende babam, kasıklarını tutarak güler.

“Çıkın herifler, çıkın dışarı. Gizlenecek zaman mı? Gülüp şadlık edecek dem gelmiştir. Hızır Sultan duamı kabul etmiş, ağacım meyvaya donanmıştır. Hey baboo!” diye haykırarak kapıya çıkar, tüfek sıkıp oba halkını ayağa kaldırır. Mavzerini kapan koşar gelir. Harami obayı bastı sanırlar. Oysa şih babomu şadlık içinde, kabına sığmaz bulurlar. Babom bağırır:

“Ule Ke... uşağı, ule itoğlütler! Ule malımı çoğaltan, toprağıma tohum saçan marabalarım. Şaşkın şaşkın bakacağınıza, şih ananızın ayağına kapanıp yüz sürün ki size bir şih yavrusu döllemeye hazırlanır. Ule mavzerinizin kurşunu mu tükenmiştir ki, sopa gibi elinizde tutarsınız da havaya sıkmazsınız? Ule davulunuzun derisi mi çatlamış, tokmağı mı kırılmıştır ki, ortalığa şenlik salmazsınız? Ule bu yaylalar, beller nice zamandır hasretini çekerdi bugünün, ne durursunuz?” diye müjdeyi aşiret halkına duyuranda bir mavzer cayırtısı kopar, bir şadlık haykırışı doldurur Monzur’u. Davullar gümülemeye, sazlar, meyler şakımaya başlar. Danalar, koyunlar kesilir, kazanlar ateşe vurulur. Bir şölen edilir ki yer yerinden oynar.

Babam yatak kiralamaya gelen konukları, “Obama uğur getirdiniz,” diye başışa, armağana boğar. “Ben sağ kaldıkça hayvanlarınızdan yatak kirası alınmayacak...” der.

Diyaribekir şih şımarır.

“Doğacak yavru kızsız oğluma alırım, oğlansa kızım veririm,” diye baboma sarılır. Şadlık içinde olan babam da söz keser, “Söz bir, Allah bir!” der.

Kemal Bilbaşar, edebiyatımızın unutulmaz romanlarından *Cemo*'da, kömür gözleri ocak alevi gibi yanan, çatıldığında hançere dönen kaşlarıyla yürek yakan Cemo'nun destansı öyküsünü anlatmıştı. Bu kült romandan birkaç yıl sonra da Cemo'nun çan ustası kocası Memo'nun trajik öyküsünü yazdı. Tıpkı o iki sevdalı gibi, *Cemo* ile *Memo* romanları da o zamandan bu yana edebiyatımızda hep birlikte anıldılar.

Cumhuriyetin ilk yılları. Doğu Anadolu'nun amansız koşulları. Aşiret düzeninde çatlakların derinleştiği bir dönem ve patlak veren fırtına: Dersim Olayları. Acımasız ortamın rüzgârlarıyla savrulan, yitip giden insanlar. Bu fırtınada obasını, insanların fitneden korumaya ant vermiş, kulları uyarıp diriltmeye baş koymuş bir çan ustası: Memo.

Bilbaşar'ın *Memo*'su, Doğu Anadolu'nun kendine özgü yaşam biçiminden kaynaklanan bir trajediye tanıklık ediyor.

